

Az időskorúak tanulása

A szakpolitikákra ható kutatási szemléleti keretek és eredmények

Abstract: Learning in Later Life – Insight from Research Findings. Ageing research is a vital resource for all those involved in making policy and providing services to cater for ageing populations. The paper is seeking to explore the wider impacts of learning identified through different research projects aiming at describing the nature of learning experience of senior citizens and establishing causal influence on a range of factors such as like health, well-being, social cohesion, attitudes and value systems, and certain behavioural characteristics.

Demográfiai változások és szakpolitikai felfogások

A demográfiai változások mély átrendeződést mutatnak a világban, különösen a legfejlettebb országokban: folyamatosan nő az időskorúak aránya, a „legidősebb” társadalmakban már 25-34 százalékot ér el a 60 éven felüli népesség részesedése, s növekedési ütemük gyorsulását valószínűsítik a társadalmelemzők. A becslések szerint 2050-ben meghaladja az idősek aránya a gyermekkorúakét. Jelentősen hosszabbodnak a várható élettartam-adatok is, 80 év feletti számokat láthatunk a statisztikákban. Elmondható, hogy a világon minden országban tovább élnek az emberek elődeiknél. A jelenség pozitív megítélése mellett felerősödött a szorongás és aggodás nézőpontja is az egészségügyi-gondozási költségek és a nyugdíjrendszer finanszírozása tekintetében. A nyugdíjkorhatár is nő, a 65 -67 év ma már általánosnak mondható Európában. A radikálisabb nézőpontok a fiatal generációk esélyeinek szűkülését látják.

Az ENSZ, mint világszervezet 1982-től ismétlődően foglalkozik az idősödés társadalmi hatásaival, a tagországok ösztönzésével, hogy olyan komplex idősbarát szakpolitikákat dolgozzanak ki, amelyek az idősek jogainak realizálását tekintik fő céljuknak. (Vienna International Plan of Action on Ageing 1982; Madrid International Plan of Action on Ageing, 2002).

Az idős emberek számára elfogadott egyetemes alapelvek (United Nations Principles for Older Persons 1991) az egész életen át tartó függetlenség megőrzését, a társadalmi részvétel biztosítását, a gondoskodást és a méltósággal kezelést, valamint az emberi élet egész tartama alatti önkiteljesítés értékét rögzítik.

Az új évszázadban 2002 és 2015 között már az ENSZ 5. világjelentése jelent meg a témáról. (World Population Ageing).

Az idősek oktatáshoz-tanuláshoz való joga és ehhez társadalmi lehetőségek megadása – egész életük során – folyamatosan hangsúlyozódik. A részvétel a változatos oktatási-művelődési formákban olyannak tekintődik, amely előnyöket hoz az idős korosztálynak, növeli önállóságukat, magabiztosságukat, életképességüket, sőt biztosítja azt is, hogy tudásukkal, tapasztalatukkal a fiatal generációk is éljenek. Az időskorúak képesek adni a társadalomnak – hangsúlyozza az ENSZ főtitkár 2011.évi jelentése az öregekről (UN A/66/173).

Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete 2002-ben hirdeti meg az *aktív időskor* szakpolitikáját hozzájárulván a madridi világkonferenciához, 2015-ben publikálja világjelentését az *egészséges öregedésről*. (WHO World Report on Ageing and Health). Ebben olvashatunk arról,

hogy már 33 országban működnek ún. idősbarát városok (280), s cél a hálózat bővítése. Ugyanezen évben egy másik világszervezet, a Világbank is publikál egy munkát, amelynek címében – Golden Aging Prospects for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia – újabb jelzők gyülekeznek az öregedés fogalma előtt: *arany, egészséges, aktív, virágzó*.

Az Európai Unió 2012-et az aktív idős kor és a generációk közötti szolidaritás évének nyilvánította. (The European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations)

Más világszervezetek, mint a Világbank és az OECD (Live Longer, Work Longer, 2006; OECD Recommendation of the Council on Ageing and Employment Policies, 2015) megközelítése az időskorúak munkavállalói minőségét állítja fókuszba, akiknek minél hosszabb munkaerőpiacon tartásához flexibilis kereteket és diszkriminációmentes környezetet tartanak szükségesnek. Az Eurobarometer 2011. évi kutatásában minden 5 európai felnőtt közül egy személyesen is megtapasztalta a kor szerinti diszkriminációt a munkaerőpiacon. (Eurobarometer 2012).

Jellemző, hogy az utóbbi évtizedekben mind a lokális, mind a nemzeti vagy a transznacionális szervezeti szinteken sorjáznak a szakpolitikai programok, cselekvési tervek az időskori életmódok befolyásolására: értékesnek, fejlesztendőnek látva ezt a periódust az egyénnek és a társadalomnak egyaránt. Az alábbi kulcsszavakkal jelölik ezen orientációt: *Aktív idős kor, Produktív idős kor, Sikeres öregedés, Egészséges Öregedés, Minőségi idős kor*.

Mindezen diskurzusokra jellemző, hogy nem deficitként, kiilleszkedésként, romlasként, a társadalomra nehezedő teherként nézik az öregedés folyamatát, hanem az érett személyiség kiteljesedésének lehetőségét látják meg benne. Arra sarkallják az idősödőket, hogy a fizetett munka világától való eloldódás után aktívan vegyenek részt a társadalmi részvétel terepein, új irányokra legyenek fogékonyak, szerezzenek új készségeket és tudásokat, tartsák fenn vagy építsenek ki közösségi kapcsolatokat, autonóm módon válasszanak maguknak életcélokat, szerepeket, identitást, legyenek energikusak és vitálisak.

Kollektív értelemben fontos cél az idősök társadalmi láthatóságának növelése, az időseket érintő kedvezőtlen sztereotípiák leépítése. A radikálisabb, kritikusabb nézőpontok a személyes életük dimenziói feletti kontroll megtartását és a hatalmi térben való jelenlétüket tartják döntőnek.

A jogokhoz és a kondíciókhoz való hozzáférés lehetősége nagyon egyenlőtlenül, gyakran igazságtalanul oszlik el az időskorúak csoportjaiban, így az egyenlőbb esélyteremtés mindig célja a komoly szakpolitikáknak.

Peter Laslett történész egyike volt azoknak, akik a nyolcvanas években az ún. harmadik és negyedik életkori ciklusról kezdtek beszélni a II. világháború utáni generáció esetében. A harmadik életkor kibonthatja azokat a pozitív sajátosságokat, amelyekről az előbb szó esett, ez tkp. az aktív nyugdíjaskor, amelynek hosszúságát növelni kívánják a fenti szakpolitikák. Talán ismert a „Harmadik életkor egyeteme” (Universities of the Third Age) elnevezés, amely Franciaországból indulva ma már világszerte meghonosodott felnőttoktatási formaként tette népszerűvé a harmadik kor fogalmát.

A negyedik életkori szakaszba lépés elsősorban nem egy adott kronológiai életkor elérésével magyarázható, (bár túlnyomórészt a 80-85 éves korúakra jellemző) hanem inkább a testi-lelki-kognitív funkciók végzetes gyengülésével, a másokra ráutalt életvezetés növekedésével, a gondozás és ápolás fázisával, így a határvonal a harmadik és a negyedik kor között dinamikusságot mutat, processzuális jellegű és differenciáltan jelentkezik.

Szociológiailag az idősök csoportja nem tekinthető homogénnek, nagyon különböző öregedési útvonalak, folyamatok zajlanak az adott társadalmi közegekben, függően a gazdasági és a szociokulturális jellemzőktől, a nemek és családi státuszok eltéréseitől.

Az öregedési folyamat és az időskorúak csoportjai mint a kutatás tárgyai

Széleskörű azon diszciplínák köre, amely vizsgálja a témakör valamelyik aspektusát. Felsorolható elsősorban a pszichológia, szociológia, a biológia, az orvostudományok, a filozófia, a politikatudomány, a teológia, a történettudomány, a közgazdaságtan, a kultúratudomány, s ezzel nem is merítettük ki a sort. A gerontológia a hetvenes évektől izmosodva igyekszik szintetizálni a multidiszciplináris vizsgálódásokat, és nem kevés tudós ítéli úgy, hogy egyre inkább transzdiszciplináris területté formálódik, amely áttöri a természettudományok és a társadalomtudományok határait.

Az Európai Unió jelenleg futó (Horizon 2020) kutatási programcsaládja az idősök vonatkozásában (Health, Demographic Change and Wellbeing) az egészséges élet és a gondozási rendszer fenntarthatóságát teszi középpontba, valamint a jól-lét kialakításához hozzájáruló hatékony eszközökre és beavatkozásokra vonatkozó vár javaslatokat. Olyan kutatási projektek kaptak finanszírozást, amelyek egyrészt a digitális technológiákra épülve segítik az idősök önálló életvezetését, az egészségügyi állapotuk monitorozását, táplálékaik szűrését, másrészt az egészséges időskor megélését személyre szabott tanácsadással és összehangolt gondozási- támogató szolgáltatásokkal érik el.

Az egyik legnagyobb projekt az Európai Unió mindegyik tagországát bevonva épít adatbázist 2004 óta az 50 év feletti lakosságról, ismétlődően felmérve egészségi állapotukat, szocioökonómiai helyzetüket, kapcsolati beágyazottságukat. (SHARE = Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe). Az eddigi eredmények egyértelműen mutatják, hogy a jövedelmi-vagyoni egyenlőtlenség megmutatkozik az egészségi állapot egyenlőtlenségeiben, s a várható élettartam különbségeiben. Utóbbit jelentősen megnöveli a magasabb iskolázottság, különösen Közép-Kelet Európában erős ez az összefüggés. Az alacsony nyugdíj szisztematikusan együtt jár az idő előtti nyugdíjazással, s mindkét elem valószínűsíti az időskori deprivációt.

Az időskutatások változatos témákat ölelnek fel: demencia és sajátságos betegségek, a táplálkozás, a makula degeneráció és a táplálkozás kapcsolata, az elesés prevenciója, a támogató technológiák és robotok, a szolgáltatásokhoz hozzáférés, az elmagányosodás, a vidéki öregedés, az idősök bántalmazása, az idősök társadalmi részvétele, egyenlőtlenségek, szegénység, diszkrimináció, az adekvát idősbárát lakókörnyezet, biztonság, stb.

Konferenciánk témája, az időskorúak tanulása kevésbé kutatott jelenségszféra, kevésbé áll mind az akadémiai tudományosság, mind a közfigyelem homlokterében, többek véleménye szerint a szakpolitikákban is margóra szorul, hisz azok elsősorban a gazdaság igényeire mozduló munkaerőpiaci képzésre koncentrálnak erőforrásaikat.

Kétségtől, ha a tanítás – tanulás fogalma alatt azt értjük, hogy az tudatos készség- és tudásszerzés, akkor e típus nem alkothatja az idősök tanulásának döntő módját.

A tanulás értelmezései, kategóriái

Sokak által ismert „Az oktatás rejtett kincs” című UNESCO dokumentum, vagy más néven a Delors jelentés (1996), amely a tanulás céljait a széles értelmű humán fejlesztésben jelölte meg, mégpedig: megtanulni tudni (ismereteket), megtanulni cselekedni, megtanulni együtt élni

másokkal, megtanulni lenni, valamivé válni (kiteljesíteni a személyiséget), megtanulni a bolygóra vigyázni.

Az „oktatás” terminust felváltotta a „tanulás” kifejezés, amely nyelvileg is jelzi, hogy a figyelem az intézményes oktatásról, a tanításról inkább az egyéneken lejátszódó folyamatokra tevődött át, hisz az egyértelmű, hogy amit tanítanak, az nem feltétlenül sajátítódik el.

Az egész életen át tartó tanulás filozófiája kiviszi a tanulás tevékenységét az iskolák világán túl. Tanulni sokféle szintéren lehet, munkahelyen, kulturális intézményekben, a családban és baráti társaságban, a médiaprogramok és könyvek által, interneten, a közösségi-civil élet terepein, szabadidős tevékenységek közepette, változatos kontextusokban. Lehet célzottan, tudatosan (önirányított, autonóm tanulás-jelleggel, vagy tanfolyamokra beiratkozással), s lehet nem szándékoltan, mintegy véletlenül, spontán szituációkra (pl. utazás, egy könyv vagy médiaprogram, találkozás) reagálva. Marsick és Watson (1999) szerint informális tanulás megy végbe, ha három elem kombinálódik a szituációban: az embereknek szükségletük és motivációjuk támad, valamint lehetőségük adódik rá. Az informális tanulás céljait, módozatait nem az oktató, hanem a tanuló uralja. Nincs előre tervezett curriculum és haladási ütemterv, nem érdekes a bizonyítványszerzés szempontja. A tanulási stílus és az eszközök szabadon megválasztottak, s hihetetlenül változatosak.

Mára olyan új tanulástípusok, kategóriák lettek a szakmai kommunikáció megszokott alakjai, amelyekkel az időskorúak tanulása is jellemezhető: formális – nonformális – informális tanulás; tapasztalati tanulás; szituatív tanulás; közösségi tanulás; szociális tanulás; munkahelyi tanulás; kollaboratív tanulás; szervezeti tanulás; önirányított, autonóm tanulás.

Az egyénben lejátszódó tanulási történés kettős: egyszerre zajlik a tanuló interakciója a társadalmi kontextussal, s egyszerre zajlik egy intrapszichés folyamat a tanulón belül, amelyben a tapasztalatok elrendezése, reflexiója zajlik. A tanulási folyamat a külső és a belső világ találkozási pontjából, ütközéséből nyer energiát. Valamely külső inspiratív hatás vagy egy belső diszharmonikus érzés, ellentmondás, meglepődés, stb. kizökkent az egyensúlyos, magától értetődő állapotból, s beindul a tanulási folyamat.

Tanulás történhet az érzékszerveink, az érzelmeink, a cselekvéses tapasztalatunk, vagy az ismeretszerzés útján, szintjeit tekintve is nagyon különböző. Lehet egyszerű memorizálás, lehet a meglévő tudáselemeket kicsit kibővítő jellegű, lehet a gyakorlati alkalmazás, lehet a meglévő értelmezési kereteket gyökeresen átépítő, más látás- és érzésmódot kialakító, ill. a személyiséget radikálisan átváltoztató erejű. Utóbbit nevezi a szakirodalom transzformatív tanulásnak.

„Arra a meggyőződésre jutottam, hogy kizárólag az a tanulás befolyásolja jelentősen az ember viselkedését, amely felfedezésen alapul, és amely egy belső igényt elégít ki.” (Rogers 2003, 344)

Az időskor progresszív lehetőségeiről írva, nemegyszer felemlítődik a bölcsesség, a szellemi és spirituális dimenziók megélésének, kiteljesedésének szempontja. A jelenkor két nagy holisztikus tanuláselméletének megfogalmazói Knud Illeris (2015) és Peter Jarvis (2006) is az emberi lét egzisztenciális lényegként tárgyalják a tanulást, a létezés és a valakivé válás, valakivé levés folyamatát írják le a fogalom segítségével.

Az időskorúak által preferált tanulási formák (klubok, olvasókörök, önképző körök, tanuló körök, szabadegyetemek, nyári egyetemek, népfőiskolák, szenior akadémiák, a harmadik életkor egyetemei, a közösségek, társulások projektjei, párbeszédkörök, közösségi tervezések, kulturális utazások, mozgalmak, workshop-ok, táborok stb.) mind a humanisztikus

felőttnevelés tradíciójára építkeznek. Művelt és tájékozott személyiségek, közösségek formálódásához járulnak hozzá változatos társadalmi szituációkban, kitágítva az ön- és valóságismeret kereteit, s cél az érteni akarás mellett az alakító képesség növelése, a helyi vagy nagyobb léptékű társadalmi változások generálása is.

Az időskorúak tanulásának kutatása

Mi magyarázza e kutatási orientáció relatíve csekély súlyát?

Az andragógiai kutatások döntően a felnőtt korosztályról szolgáltatnak információkat, jobb esetben az életkor változója szerint vannak 60, 70 év felettek is a mintában, így a specifikusan idősekre irányuló optika relatíve kevesebb jelentős munkát tud felmutatni.

Változatos ugyan a kutatói kérdések spektruma, de elmondható, hogy a nagymintás empirikus felvételek elsősorban a felnőttoktatás résztvevőire fókuszálnak, szociológiai profiljukat, motivációikat, preferenciáikat kutatják, s ezek fényében elemzik a társadalmi lehetőségek terét, ill. az akadályokat. A „kínálat” a maga szerveződési keretében elemződik. Itt hangsúly kaphatnak akár a programok, az oktatási és tanulási típusok jellegzetességei vagy a módszerek, az intézményi kommunikációs stratégiák, a közreműködő professzionális aktorok, a pénzügyi keretek, a szakpolitikai mezők és nemzeti kontextusok, s még bővíthető a tényezők sora. De a nagy reprezentatív mintákkal adós a terület.

Az utóbbi évtizedek fejleménye, hogy egyre inkább a tanulási eredmények azonosítására kerül a hangsúly, mind az egyének szintjén jelentkező hozadékok, mind a helyi közösségek, illetőleg a szélesebb társadalmi közege hatás mérésére tesznek kísérletet. Az uralkodó diskurzusok a hasznokat szeretnék feltárni, s megmérni a felnőttek tanulási tevékenységének gazdasági, társadalmi, kognitív eredményességét. Hosszabb távú hatások kutatásához azonban longitudinális kutatások lennének adekvátak, s ezekből viszonylag kevés van.

Kutatóintézetek is felveszik elnevezésükbe ezt a dimenziót. A tanulás szélesebb társadalmi hasznait kutató intézet: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, University of London, 1999-től).

A felnőtt „tanulók” szubjektív megítélésének és értelmezéseinek feltérképezése kerül leginkább a kutatások homlokterébe, elsőbbséget adva a kvalitatív társadalomkutatás módszereinek, exploratív mélyinterjúknak, biográfiai narratíváknak, attitűdskálákon mért véleményeknek, interpretációknak. Ezek többnyire kismintás vizsgálatokban folynak, így az eredmények nem tudnak felmutatni olyan bizonyító erejű kvantifikációs erőt, s olyan evidens tényeket, amelyek a felnőtt-tanulás szféráján kívüli politikai-gazdasági döntéshozókat arra sarkallnák, hogy komolyabban számoljanak e területtel a társadalompolitikában és több erőforrást szerveznének rá. Ez fokozottan érvényes az időskorúak tanulására, hisz esetükben már a munkaerőpiacba bevonás korlátozott, s túlnyomórészt a foglalkoztatás szempontja fontos a döntéshozóknak. A pozitív hatások listái előállnak a kutatásokból, de a nagyságrendek mérése elég kezdetleges.

A használt konceptuális keretek

Az egyéni és közösségi jól-lét (well-being) szemléleti kerete meghatározza a hatáskutatásokat. Az empirikus vizsgálódások operacionalizálnak bizonyos változókat, majd a mérésre koncentrálnak a különféle szocioökonómiai jellemzőkkel bíró mintákban, amelyekben az életkor, az etnikai, nemi, lakóhelyi rétegződési dimenziók, ill. a jövedelmi-vagyoni helyzet, a foglalkozás, az iskolai végzettségi szint mutatkozik általánosan nézettnek.

A jól-lét alkalmazott fogalmában kombinálódnak szubjektív percepciók és objektív elemek. Az értelmes és boldog élet megélhetőségének színvonala nagyban függ makrotársadalmi tényezőktől (pl. az uralkodó kultúra és normák világától, a kormányzás adott színvonalától, az erőforrásokhoz hozzájutás módjaitól, a garantált jogoktól stb.), illetve a természeti környezet és az emberek egészségességétől, amelyek együttesen teret nyitnak vagy korlátozzák az egyéneket vágyaik és szükségleteik megformálásában, életcéljaik kitűzésében.

A szubjektív elégedettségre, a jól-lét érzésére erőteljesen hatnak az egyének optikái is, a valóságot észlelő-értelmező képességük, amelyekre egyrészt cselekvési tapasztalataik értékelésén keresztül tesznek szert, valamint a társas kapcsolataik visszajelzése révén. A szeretetet adó és elismerést jelentő közösségekben való tagság, a társadalmi részvétel (a művelődés, a szabadidős vagy közéleti tevékenységek szféráiban vagy a munka világában) döntő dimenziói a jól-létnek, hisz ezek pozitív viszonyulást, önbizalmat adnak, amely megadja a jól funkcionálás örömét az embereknek.

Erik Allardt (1993) finn kutató: Having, Loving, Being, modellje 3 tényezőre szűkíti le az élet minőségét: Bizonyos javakat birtokolni; Erősen kötődni, szeretni; s Létezni (kiteljesíteni az emberi mivoltunkat).

Ebből a szemléletről konstruálódik az egyik másik gyakran alkalmazott konceptuális keret *a” tanulásból fakadó előnyök, pozitív hasznok ” megragadására. (wider benefits of learning”)*.

Egy korai angol vizsgálat (Dench és Regan, 2000) a nemzeti felnőtt-tanulói adatbázis 50 - 71 éves korosztályából vett minta interjú vizsgálatán alapulva úgy találta, hogy a megkérdezetteknek 80 százaléka az alábbi dimenziók legalább egyikében pozitív hatását látta tanulásának: önmagával elégedettség, általános jól-lét, önbizalom, jó közérzet, képesség a napi ügyek megoldására. A fogyatékosok és a kevésbé egészségesek szignifikánsan nagyobb arányban éreztek előnyös változást, hasonlóan a nőkhöz. A minta harmada arról számolt be, hogy intenzívebb lett a közösségi élete, önkéntes tevékenysége. A minta 48 %-a kurzusokat látogatott, 56 % informális tanulási utakat jelzett.

Az Egyesült Királyságban 2002-től longitudinális vizsgálatokra alkalmas adatbázis épült ki az 50+ korosztályra (50–54, 55–59, 60–64, 65–69, 70–74 és a 75 felettiekre bontva), minden két évben gyűjtenek sokrétű adatot a korosztály életéről, helyzetéről, egészségi állapotáról. Az önkitöltős kérdőíves vizsgálatokat interjúk, s fizikai és mentális képességeket mérő tesztek is kiegészítik. (English Longitudinal Study of Ageing (ELSA). Ennek 7. hulláma zajlott le 2015-ben.

A jól-lét megítéléséhez 5 pszichometriai mérőeszközt használnak: felméri a depresszió tüneteit, az étellel való elégedettség érzését a Diener-féle skála egy módosított változatán, az életminőséget 15 elem tekintetében, a közösségekhez tartozást, az önkéntes munkát, valamint a társadalmi státuszok változásának szubjektív megítélését.

Jenkins a 4. hullám adatbázisát alkalmazva elemzi az idősek tanulási tevékenységét, 4 típust megkülönböztetve: a valamilyen végzettséget nyújtó formákban részvételt, a formális színtereken folyó kurzusok látogatását, ill. művelődési, művészeti közösségi életbe bekapcsolódást, valamint a sport, a testedzési tevékenységet. Az utóbbi kettő (tehát az informális tanulás) határozottan korrelál a magasabb jól-léti szinttel, sőt a jobb egészségi állapottal. A formális tanulásban való részvétel nem mutatott ilyen összefüggést. (Jenkins 2012, 26).

Field (2011, 2012) áttekintette a kutatásokat, hogy mennyire bizonyítják a felnőttkori tanulás hatásosságát, előnyeit. A nem gazdasági előnyök tekintetében konzisztensen visszatérő összefüggéseket találtak a kutatók a tanulásban való részvétel és a jobb mentális egészség, a

pozitív önkép, a saját életvezetési képességekben való hit, a jól-lét, a stressz tűrése tekintetében. Az egyének személyiségét formáló hatás mellett a társadalmi kapcsolatokba ágyazottság, s a közösségi életben való részvétel magasabb foka is számottevő volt az adatokban, így egyértelmű, hogy a közösség szint is profitál a felnőttkori tanulásból, állítja.

A társadalmi tőkét mint kapcsolati erőforrást középpontba állító input- és output-rendszer szintén gyakori értelmezési keret a kutatásokban. Tengernyi irodalma van a társadalmi tőke teóriának – Putnam, Granovetter, Coleman, Bourdieu stb, hogy csak a jelentősebb szerzőket megemlítem –, e tanulmányban most nem kívánom tárgyalni. Csak röviden jelezném a főbb alkotóelemeit a fogalomnak: a civil társulási viszonyok; a közösségi kapcsolatokban, hálózatokban való tagság; közéleti részvétel; a reciprocitás normái; mobilizálhatóság; a kölcsönös tisztelet és elismerés attitűdjei; az általános bizalmi szint: az emberekben, az intézményekben, más társadalmi csoportokban; kooperációs nyitottság vagy zártság; együttműködési gyakorlat; a társadalmi kohézió állapota lokális és nagyobb integrációs szinten.

Egy – 13 OECD ország oktatáskutatásait összegző – tanulmányban kimondottan a szélesebb közösségi-társadalmi hatásokat, társadalmi tőkebővülést vették górcső alá. Nem foglalkoztak ugyan speciálisan az idős kori tanulással, de általánosságban helytállónak látták az oktatás-nevelés rendszerének közvetlen és közvetett pozitív hatását a testi és mentális egészségre, azon képességek és motivációk kialakítására, amelyek növelik a közösségi részvételt, a jólétet, az életminőséget, a demokrácia gyakorlatát. (Schuller és Desjardin 2007, 121)

A BeLL-kutatás (The Benefits of Lifelong Learning)

10 európai – felnőttképzéssel, andragógiával foglalkozó – tudományos intézet vagy egyetemi kutatóműhely nyert el EU-s finanszírozást egy 3 éves tartamú kutatásra 2011-2014 között. Felteképezték az adott országok közösségi-szabadidős (nonformális) felnőttoktatási formáiban éppen részt vevő felnőtteket, s elemezték a kiváltott hatásokat, a szubjektíve átérezett „előnyöket.” (Manninen et al., 2014).

A kutatás integrálja az eddig megemlített konceptuális megközelítéseket, s expliciten törekedett arra, hogy a korábban feltárt hatástényezők relevanciáját igazolja vagy elvesse. Kérdőíves módszerrel dolgoztak, majd megkeresték a kérdezetteket, s felkérték őket személyes interjúkra. 86 interjú készült.

A mintát 8646 fő alkotta, 62 százalékuk csak egy felnőttoktatási formában vett részt, a többiek a megelőző 12 hónapos periódusban több kurzust is látogattak. 92 éves volt a legidősebb tanuló, 15 éves a legfiatalabb felmért, 42 százalékot tettek ki az 50 év felettiek. 71 százalékot képeztek a nők, s csak 14 százalék volt az aluliskolázottak aránya. A minta tehát az aktivitást mutatókat célozta meg.

A legidősebb csoport (65 felettiek) a többi csoporthoz képest messze jobban érezte azt, hogy sokat gazdagodott a kapcsolatokban, társas-közösségi kötődésekben, sokan nyilatkoztak arról, hogy új barátokra tettek szert.

A teljes minta 70-87 százaléka pozitívnak értékelte a hatásokat. (különösen a tanuláshoz való hozzáállás, a szubjektív általános jól-lét, az elégedettség, a szociális interakciók vonatkozásában). Az állampolgári aktivitás vagy a szakmai karrier tekintetében csak 40 % számolt be pozitív hozadékokról. A kutatók úgy ítélték meg, hogy a fiatalabb tanulók számára a karrierépítéshez vezető lépésekhez segít a felnőttoktatás, az idősebbek számára a felnőtt-tanulás „puha párnaként” véd a jelentkező bajokkal szemben.

Bár nem volt sok kevésbé iskolázott a mintában, de nem lebecsülhető eredményként értékelhető az a tény, hogy háromszor nagyobb arányban számoltak be „jelentősen nagyobbak” érzett pozitív elmozdulásokról a vizsgált dimenziókban.

Összegzés

Az időskorúak tanulása kapcsán sok tanulmányt elolvastam, s azt szűrhető le belőlük, hogy a mindenáron kvantifikálható adatokat mérni akarás mélyén valamiféle utilitariánus szemléletet találunk. A neoliberais gazdasági környezet felerősítette a költség-haszon elvében gondolkodást, uralkodó diskurzusként meghatározó hatást volt képes gyakorolni a kutatási irányok megrendeléseire, s az alkalmazott paradigmákra. A módszertani finomságok, matematikai – statisztikai modellek nem mondanak nagyon mást, mint egyszerű korrelációkat, néha valamiféle kausalitást, pl. a jól-lét dimenziói és a felnőtt-tanulás között.

A kulturális jelentések kutatása, a szereplők maguk általi konceptualizációja mutatja meg igazán azt, hogy mit jelent az idős emberek számára a tanulás. Valójában az a tét, hogy miféle jelentésekkel ruházzák fel a résztvevők a tanulás- művelődés folyamataiban való elmerülést, a közösségi-társas lét terepeit, milyen kisebb-nagyobb léptékű életcélok adják életenergiákat. Miképp adnak értelmet a létüknek, kapnak-e ezekhez forrásokat a tanulási színtereken?

Reker és Woo (2011) idősoththonban élő lakók körében kereste pszichoszociális mozgatóerejüket, a személyiség koherenciáját adó életcéljukat. A 120 fős mintát 4 típusba sorolták aszerint, hogy milyen értelmet adnak életüknek, mennyire elkötelezettek valamely elhivatás értelmében, amely kihat a jól-létükre, elégedettségükre.

Az önmagukkal foglalkozók (25%) saját kényelmükkel törődnek és az evilági élvezetek maximalizására törekednek. Az individualisták (28%) minden energiájukat és céljukat saját személyük fejlesztésére fordítják. A kollektivistának nevezett csoport közösségi vagy politikai célokkal azonosul, s aktívan szolgálja az ügyeket és érintetteket. (20%) Az önmagát transzcendentáló, spirituális típus túllép önkörén és saját érdekein, az emberi világon túlmutató szférák felé nyitott. (27%) A kutatók úgy találták, hogy egyik orientáció sem előnyt hozóbb a másiknál. Az élettel való elégedettség tekintetében mindegyik magas szintet ért el. Úgy értékelték, hogy ha az idősök értékvezérelt életet élnek, az ellenállóvá teszi őket, s jó mentális egészséget biztosít.

Sok példa alátámasztja, hogy az értelmet adó, mozgató hitek, célok aktív és érzelmetli viszonyulásokat hívnak elő a társakkal, kisközösségekkel, ügyekkel. A stimuláló interakciókból pedig közösségi dialogizáló tanulási folyamatok formálódhatnak és a szubjektív jól-lét is megélhető, fenntartható. A jó mentális közérzet segíti a küzdőképességet a drámai helyzetekkel szemben, a reménnyel fordulást a jövő felé.

A vadászat az értelmes élet iránt sokakban megvan, s az a fajta tanulás a lényeges, ami ezt a szükségletet teremti meg.

Az ún. harmadik és negyedik életkori ciklusban is a humán lehetőségek kiteljesítése a méltó cél.

Irodalom

Active Ageing .Special Eurobarometer 378

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_sum_en.pdf. January 2012. {2016.10.20}

Allardt, E.: Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research In: Quality of Life. Nussbaum, M. –Sen, A.(szerk.) Oxford, Clarendon Press 1993. 88-95

Bussolo, M. et al: Golden Aging Prospects for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia. International Bank for Reconstruction and Development, World Bank 2015

- Dench, S.- Regan, J.: Learning in Later Life: Motivation and Impact. Research Brief. No.183. 2000.
<https://lemosandcrane.co.uk/resources/DfEE%20%20Learning%20in%20later%20life.pdf>{2016.10.20}
- Desjardins, R. :Researching the Links Between Education and Well-being In: European Journal of Education (43) 1. 2008 23–35
- Delors, J. et al.: Learning: the Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-First Century. Paris, UNESCO 1996
- Feinstein, L. et al.: The Contribution of Adult Learning to Health and Social Capital. London, Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, London, 2003
- Feinstein, L. et al : The Social and Personal Benefits of Learning: A summary of key research findings. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, 2008
- Field, J.: ‘Researching the benefits of learning: the persuasive power of longitudinal studies’ London Review of Education, 2011 9/3, 283-292.
- Field, J. : Is Lifelong Learning Making a Difference? Research-based evidence on the impact of adult learning. In: Second International Handbook of Lifelong Learning. Springer, Dordrecht, 2012. 887-897
- Illeris, K: The Development of a Comprehensive and Coherent Theory of Learning. European Journal of Education Special Issue: What Is Learning For? 2015 (50)1 29–40
- Jarvis, P.: Towards a Comprehensive Theory of Human Learning. Lifelong Learning and the Learning Society Vol.1. Routledge, 2006
- Jenkins, A.: Learning and Wellbeing Trajectories Among Older Adults in England. BIS Research Paper No. 92. 2012.
- Jenkins, A. –Wiggins, R. D. : Pathways from adult education to well-being: The Tuijnman model revisited. International Review of Education 2015, (61) 1 79–97
- Manninen et al.: Benefits of Lifelong Learning in Europe. Bonn, 2014
- Marsick,V.- Watson,K.: Informal and incidental learning (1999)
 =<http://www.2wau.nl/psf/en/workshops/informal> { 2015 .08.05.}
- Pickard, S.: Age Studies: A Sociological Examination of How We Age and are Aged through the Life Course. SAGE Publications Ltd. 2016
- Reker, G.T. – Woo, L. C. :Personal Meaning Orientations and Psychosocial Adaptation in Older Adults. SAGE Open DOI: 10.1177/2158244011405217 2011, 1–10 {2016.10.01.}
- Rogers, C.: Valakivé válni. A személyiség születése. Bp. Edge 2000, 2003.
- Schuller, T. et al. : The Benefits of Learning. The impact of education on health, family life and social capital. London, RoutledgeFalmer 2004.
- Schuller, T.- Desjardins, R.: The wider benefits of adult education. In: International Encyclopedia of Education. Oxford, 2010. 229-233
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division World Population Ageing 2015 (ST/ESA/SER.A/390). 2015
- Withnall, A.:Improving Learning in Later Life. Routledge, N. Y. 2010.